

Høringsinnspill til “Revisjon av konsesjonsvilkår Lærdalsvassdraget”.

Forkortelser i dokumentet:

Østfold Energi (ØE)

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE)

Miljødirektoratet (MD)

Lærdal Elveeigarlag (LE)

Lærdalselva er et nasjonalt laksevassdrag med særlig verdifulle stammer av laks og sjørret. Norge har et særlig ansvar for forvaltning av Atlanterhavslaksen, på lik linje med villreinen.

Laksestammen i elva er i dårlig forfatning og rødlistet. Laksefisket er stengt, med begrunnelse i at stammen over flere år ikke har oppnådd vedtatt gytebestandsmål. Det foregår i dag et begrenset fiske etter sjørret, samt at det årlig fiskes et lite antall visningslaks til Villakssenteret og stamfisk til klekkeriet.

Konsesjonen, som nå er oppe til revisjon:

I forarbeidene, påfølgende Stortingsproposisjon og i Stortingets endelige tillatelse, er fisken og fiskets verdi betegnet som svært verdifull, både i lokal og nasjonal sammenheng. Vilkårene, som nå skal revideres, er klart og tydelig formet for å ivareta denne unike fisken og fiskets store og unike verdi. Utbygging og drift forutsettes å ikke påvirke fiskeriets verdi i unødvendig og vesentlig grad. Manøvrering av anleggene skal være skånsomme og effektkjøring skal ikke forekomme, selv om dette begrepet ikke var tatt i bruk den gangen. Hvis slik forringelse av fisket og fiskets verdi likevel skulle oppstå, pålegges regulanten å avhjelpe problemene i sin drift av anleggene og ved andre tiltak.

Fisken og fiskeriet er i dag i dårlig forfatning, som ovenfor nevnt:

Vi er alle klar over at det er mange og komplekse årsaker til dette. De viktigste, og godt dokumenterte årsakene, er:

- Oppdrettsnæringen, med lus, sykdommer og genetisk forurensing
- ØEs utbyggingen, utvidelser og drift av kraftanleggene

I tillegg kommer utfordringene med et klima i stadig hurtigere endring. Her er de direkte påvirkningene på laksefisk ikke like godt dokumentert.

I Lærdalselva har aktørene ovenfor bidratt til at laks og sjørret er i svært dårlig forfatning, laksen er rødlistet og elva er stengt for laksefiske.

Når vi snakker om ansvar og avhjelpende tiltak, havner vi oftest i situasjoner der hovedaktørene peker på hverandre og egne tiltak/medisinering blir fokusert på symptomene, ikke på de underliggende hovedårsakene.

Oppdrettsnæringen etterspør mer forskning og fakta, bruker litt penger her og der, men trenerer arbeidet med å flytte produksjonen over i tette anlegg.

Kraftprodusentene, her ØE, etterspør mer fakta, kjøper forskningsrapporter, bruker penger til mindre avbøtende tiltak, positivt i seg selv, men de vegrer seg fra å drifte/manøvrere anleggene sine slik at laksefisken, reelt sett, får bedre produksjons- og levevilkår. Begge aktørene bruker egne og offentlige forskningsmidler i stort omfang. Spørsmålet er om ikke dette er bedre egnet til tåkelegging, enn til å støtte sårt tiltrengte tiltak?

Det handler om maksimere inntjening og utbytter, snarere enn å følge konsesjonens vilkår for kontrollere og sikre "fiskens frie vandring i vassdraget" og fiskeriets verdi lokalt og nasjonalt.

Vilkårene som nå er under revisjon:

Som tidligere nevnt, er konsesjonens vilkår tildels både forutseende og tydelige. Vilkårsrevisjonen må videreføre det som er klart og tydelig og må samtidig rette og presisere det som er mangelfullt.

Jeg skal i dette innspillet ikke gi meg inn i alle detaljer og mangler ved konsesjonen, driften og andres høringsdokumenter. Lærdal Elveeigarlag har laget et omfattende høringsbrev, der de i detalj beskriver og dokumenterer utbygging og manøvrering bakover i tid. Her fremkommer og påpekes det vesentlige svakheter og mangler i Østfold Energis høringsdokument. Det beskrives en virkelighet som ikke er i tråd med konsesjonens vilkår på vesentlige områder, både i utbygging, manøvrering og måling/kontroll. Jeg støtter elveeigarlagets høringsinnspill på alle disse punktene.

Reviderte konsesjonsvilkår må følges av installasjoner, målinger og rutiner som sannsynliggjør at vilkårene kan kontrolleres og overholdes. Målingene må være tilgjengelige for offentligheten og berørte parter i sanntid.

Fiskens frie vandring i vassdraget og fiskeriets verdi:

Dette var, som tidligere nevnt, vesentlige deler av forarbeidene, stortingsproposisjonen og Stortingets endelige tillatelse/konsesjon. ØEs revisjonsdokument er mangelfullt med hensyn til vassføring/minstevassføringens påvirkning på laksefiskes frie vandring i vassdraget. LE påpeker dette tydelig og rettmessig, samtidig som de har gode og konkrete forslag til avbøtende tiltak i vassdraget og manøvreringsregimet. LEs krav støttes og må tas inn i reviderte vilkår.

Konsesjonens påpeking av fiskeriets verdi og vilkår, for i størst mulig grad å sikre og avbøte mulig reduksjon av denne verdien, må videreføres i revidert konsesjon. ØE ser ut til å mene at fiskets verdi nå er mer eller mindre borte og har utelatt dette i sitt høringsdokument, noe som ikke kan aksepteres. ØE er, og må være, medansvarlig for at laksens overlevelse, samt at laksefiskets verdi i best mulig grad gjenopprettes. Hvorfor skulle man ellers bruke vesentlige ressurser på klekkeridrift, utsetting av rogn/ungel/smolt, laksetrapper og habitatsforbedringer, hvis ikke dette var ment å avhjelpe skader som er påført og sikre en levedyktig og høstbar laksestamme i Lærdalselva, med de store verdier det medfører?

Forvaltningen av fisk og fiskeri i Lærdalselva:

Forvaltning av laks og sjøørret er en kompleks oppgave. Fisket i Lærdalselva har lange tradisjoner og har bidratt med store økonomiske og samfunnsmessige verdier. Vi må alle gjøre vårt beste for at disse verdiene forvaltes på best mulig måte.

Dessverre har fisken og følgelig fisket blitt sterkt svekket gjennom de siste 30 årene. I tillegg til mulige miljøpåvirkninger i havet, er følgende de tre viktigste negative påvirkningsfaktorene:

- Kraftutbyggingen og driften av samme
- To runder med infeksjon av Gyrodactelus Salaris, med påfølgende behandlinger.
- Oppdrettsindustrien enorme produksjon av lakselus

Med unntak av Veterinærinstituttets store og kostbare innsats i arbeidet med å knekke infeksjonen av Gyrodactelus Salaris, har våre myndigheter latt Østfold Energi, og oppdrettsindustrien, i grove trekk, få leve drive videre som tidligere.

ØE, med solid politisk ryggdekning, har hatt primærfokus på å optimalisere kraftproduksjonen og maksimere utbyttene. ØE kunne, med relativt beskjedne økonomiske midler og redusert markedstilpasset produksjon, i tettere samarbeid med elveeigarlaget, redusert mulige negative påvirkninger på fisk og fiskeri, innenfor rammene og vilkårene i konsesjonen. Dette i både utbyggingsprosjekt og manøvrering.

Oppdrettsselskapene har, med samme solide politiske ryggdekning, levert ekspansiv vekst og enorme økonomiske gevinster, basert på gammel og åpen teknologi. Bedre, og tildels helt lukket teknologi, har vært tilgjengelig lenge, i alle fall siden ca 2010. I dag viser uavhengig forskning at laksesmolt, på vei ut fra Sognefjorden, møter et massivt belte av lakselus, før de når havet. Sjøørreten, som i liten grad forlater fjorden, er selvsagt også sterkt påvirket av lakselus.

Et problem er at disse to kommersielle aktørgruppene peker på hverandre, pluss klimaendringene i havet, og sier:

“Det er ikke bare vi, det også alle de andre som skaper problemer. Vi vet for lite. "Vi må forske mer og få frem fakta!"

Vi vet mer enn nok til å agere aktivt med kraftigere tiltak. Dette koster penger, men helt klart relativt lite i forhold til de økonomiske musklene i begge disse industriene.

Laksesmoltens liv i havet er basert på store smolttall ut fra elva og et lite tall med voksen laks i retur til elva. En historisk god returrate, kan litt forenklet, beskrives som følger: Når 100 smolt forlater elven, vil 4-6 smolt returnere til elva som voksen laks, 1-3 år senere. Det er ikke vanskelig å se for seg at disse 4-6 laksene blir til 1, kanskje endatil 0 laks i retur.

Da er det to tiltak som kan bedre denne potensielt fatale returraten:

- A. Forbedre og øke produksjonen i elva, før utvandring.
- B. Redusere lakselusmengden i sjøen slik at et større antall laksesmolt overlever turen ut til havs.

Punkt A hviler på ØE, LE og laksefiskerne i nært samarbeid. Habitatsforbedringer, vannføring, større produksjonsareal, klekkeridrift, utsetting av yngel/smolt, samt forsiktig og bærekraftig fiske i elva.

Punkt B er ikke en del av denne vilkårsrevisjonen, men må likevel ikke brukes som en unnskyldning for å ikke gjøre det man har ansvaret for og kan utføre.

Det haster. Mye står og faller på myndighetenes vilje og evne til å innrette konsesjoner, med klare vilkår og kontrollmekanismer.

Konkret til vilkårsrevisjonen og forventningene til denne:

NVE er fagmyndighet og ansvarlig for prosessen og den endelige beslutningen. NVE er i tillegg kontrollerende myndighet.

MD er fagmyndighet for miljøpåvirkningene i konsesjon og drift.

LE er elvas, fisken og fiskeriets interesseorganisasjon. De er fisken og fiskets ambassadører, sammen med sportsfiskerne.

NVE må nå ta ansvar for at den reviderte konsesjonen får tydelige og kontrollerbare vilkår, som ikke desimerer miljøet, fisken og fiskeriets verdi, på bekostning av rene markedsmessige og økonomiske prioriteringer. Det er etter hvert tydelig at vi styrer mot et mulig kraftunderskudd 5 til 10 år frem i tid, men den eneste løsningen på dette problemet kan ikke ligge i å ytterligere nedprioritere og redusere varige og fornybare naturverdier, særlig da i et nasjonalt laksevassdrag.

Følgelig må også NVE tydeligere ta rollen som kontrollerende myndighet og ikke overlate denne jobben til egenrapportering fra ØE.

Det har de siste årene vært vanskelig å forstå MDs rolle i forvaltningen av fisken og fiskeriet i Lærdalselva. Prosessen med å utferdige et pålegg til ØE gjennom 2024-25, munnet ut i et påleggsbrev i september 2025, som i stor grad eliminerte LE's roller i forvaltningen slik den har vært utført i mange år, i tråd med konsesjonen og Lærdalsavtalen. Bortsett fra å utarbeide et eget høringsinnspill, virket det som om LE ble holdt på en armlengdes avstand i prosessen, mens dialogen mellom MD og ØE pågikk. Det er verd å nevne, at våren 2025 mottok MD en omfattende og egenbestilt forskningsrapport med forslag til forbedret forvaltning av laksen i Lærdalselva. Rapporten påpekte flere konkrete tiltak for laksens frie vandring og reproduksjon. Det endelige påleggsbrevet reflekterte i alt for liten grad disse foreslåtte tiltakene.

I 2024 og 2025, grep MD inn og overprøvde Statsforvalterens ansvar for å tildele løyver til å fiske laks og sjøørret til klekkeriet og til visningsfisk til Villakssenteret. Fiske av stamfisk til klekkeriet er en forutsetning for at ØE skal kunne overholde sine utsettingsplikter i konsesjonen. Arbeidet har tidligere blitt utført i regi av LE, i samarbeid med klekkeridriften og Villakssenteret MD gav ikke klare begrunnelser og det ble senere kjent at MD mente at Statsforvalteren ikke hadde riktig kompetanse.

Det må være lov å stille spørsmål ved om MD har hjemmel til å gjøre noe som kan synes å være i strid med konsesjonsvilkårene og ØEs mulighet til å utøve sitt ansvar.

Konsesjonen og Lærdalsavtalen beskriver tydelig kravet til samarbeid mellom aktørene, herunder ØE, MD, LE og Lakserådet i Sogn. Dette samarbeidet har de siste årene blitt svekket og fra LE og fiskeinteressene sett på som til tider fraværende. LE og fiskeinteressene er fiskens ambassadører. De er de som står for det engasjementet som er

helt nødvendig for laksefiskenes overlevelse. De er LE som aller best kjenner elva og elvelivets ve og vel. Forarbeidene til og selve konsesjonen beskriver dette tydelig.

Reviderte konsesjonsvilkår må slå fast og sikre et aktivt og løpende samarbeid, samt pålegge ØE, og MD, å bidra aktivt til at samarbeidet mellom de berørte aktørene kommer tilbake på skinnene.

Reviderte konsesjonsvilkår må også tydelig beskrive utbyggingsprosesser, manøvreringsregime, kontrollmekanismer og kontrollrutiner. Slike vilkår og rutiner er godt beskrevet i LEs høringsinnspill. Disse støttes.

25.mai 2026.

Med vennlig hilsen

Håvard Fosså
(sign.)